

Levél-előszó Descartes A filozófia alapelvei c. művéhez¹

A szerző levele a könyv fordítójához, amely itt előszóul szolgálhat

Uram!

A fordítás, melyet Alapelveimből készített, olyan tiszta és tökéletes, hogy remélnem engedni: több ember fogja elolvasni azokat franciául mint latinul és jobban meg is értik majd. Csak attól félek, hogy a cím többeket elriaszt azok közül, akiket nem oktattak tudományokra [n'ont point été nourris aux lettres], vagy pedig akiknek rossz véleménye van a filozófiáról, amiatt, hogy az amit nekik tanítottak, nem elégítette ki őket. Ezért azt hiszem, hogy helyes lenne hozzáilleszteni egy előszót, mely tudtukra adja, mi a könyv tárgya, milyen szándékkal írtam és milyen haszon származhat belőle. S bár az én feladatomban lenne megírni ezt az előszót, mert ezeket a dolgokat itt jobban kell tudnom akárki másnál, de nem tehetek semmit, hacsak nem azt, hogy lerövidítve elismétlem itt azokat a lényeges pontokat, amelyeket, úgy hiszem, ki kell fejteni egy előszóban, és az Ön belátására bízom, hogy ebből annyi részt tegyen közzé, amennyit jónak lát.

Először is el szerettem volna magyarázni, mi a filozófia, kezdve azon legközönségesebb dolgokkal, hogy a filozófia szó a bölcsesség tanulmányozását [l'étude de la sagesse] jelenti, és hogy bölcsességen nemcsak a gyakorlati ügyekben való okosságot [la prudence dans les affaires] értjük, hanem tökéletes ismeretét is mindazon dolgoknak, amelyeket az ember tudhat, mind élete irányításához, mind egészsége megőrzéséhez és minden mesterség [art] feltalálásához. És hogy ez az ismeret ilyen legyen, az szükséges, hogy az első okokból legyen levezetve [déduite], így ahhoz, hogy megtanuljunk elsajátítani azt, amit tulajdonképpen értelemben filozofálásnak neveznek, ezen első okok - vagyis az alapelvek - kutatásával kell kezdeni. Ezen alapelvek két feltételnek kell eleget tegyenek: az egyik, hogy legyenek olyan világosak és evidensek, hogy az emberi elme [l'esprit] ne kételkedhessen az igazságukban, valahányszor figyelmesen szemléli azokat; a másik, hogy ezektől függjön más dolgok ismerete úgy,

¹ A filozófia alapelvei 1644-ben jelent meg először Amszterdamban latin nyelven. [magyarul l.: Értekezés a módszerről, Elmélkedések a metafizikáról, A filozófia elvei I. rész. Ford.: Alexander Bernát Bp. Franklin 1906.] Még ugyanebben az évben Claude Picot abbé elkészítette a mű francia fordítását. Descartes ezt átnézte és a francia változatot kiegészítette. A fordítás szerkesztése 1647-ben fejeződött be, ekkor íródott a levél-előszó is.

hogy ezek ismertek lehessenek amazok nélkül, de fordítva nem - amazok ezek nélkül. Ezután igyekezni kell úgy vezetni le ezen alapelvekből a tőlük függő dolgok ismeretét, hogy a belőlük eredő dedukciók sorozatában ne legyen semmi, ami ne volna nagyon nyilvánvaló. Valójában egyedül Isten az, aki tökéletesen bölcs, azaz, aki az összes dolog igazságának teljes ismeretével rendelkezik; de mondhatjuk azt, hogy többé vagy kevésbé az emberek is birtokolják a bölcsességet, aszerint, hogy többé vagy kevésbé rendelkeznek a fontosabb igazságok ismeretével. Azt hiszem, semmi sincs ebben, amivel ne értene egyet minden tudós.

Továbbá felhívtam volna a figyelmet e filozófia hasznosságára és megmutattam volna, hogy mivel ez kiterjed mindarra, amit az emberi elme tudhat, azt kell hinni, hogy ez az egyedüli, ami megkülönböztet minket a legvadabbaktól és a legbarbárabbaktól, és hogy minden nemzet annál civilizáltabb és csiszoltabb, minél jobban filozofálnak ott az emberek. Így egy állam számára az a lehetséges legnagyobb jó, ha igazi filozófusai vannak. De túl ezen, minden egyes ember számára is nemcsak hasznos együtt élni azokkal, akik behatóan foglalkoznak ezzel a tanulmánnyal, de összehasonlíthatatlanul jobb, ha önmaga is foglalkozik vele. Amint kétség kívül sokkal többet ér, ha az ember a saját szemét használja önmaga irányításához és általa élvezi a színek és a fény szépségét, mint ha becsukja azt és másvalaki vezetését követi; de ez utóbbi még mindig jobb, mint ha csukva tartja a szemét és önmagán kívül nincs senki, aki vezesse. Becsukott szemmel járni és sosem törekedni a kinyitására - ezt jelenti tulajdonképpen filozofálás nélkül élni. És mindazon dolgok látásának gyönyöre, amit tekintetünk feltár, egyáltalán nem hasonlítható ahhoz a megelégedéshez, amit azoknak az ismerete ad, amit a filozófia által találunk meg. Végül, ez a tanulmány szükségesebb ahhoz, hogy ebben az életben erkölcsünket szabályozzuk és önmagunkat irányítsuk, mint szemünk használata ahhoz, hogy lépteinket vezérelje. A vadállatok, melyeknek csak a testük tartandó fenn, állandóan annak keresésével foglalkoznak, mivel táplálják azt; de az embereknek, akiknek lényegi része a szellem, leginkább a bölcsesség kutatására kellene gondot fordítaniuk, ami a lélek igazi tápláléka. Biztos vagyok abban is, hogy jónéhányan vannak, akik nem mulasztanak el ezt, ha remélnék, hogy ez sikerül, és tudnák, hogy ebben mire képesek. Egyáltalán nincs oly kevésbé nemes lélek, mely annyira az érzékek tárgyaihoz láncolt marad, hogy ne fordulna el néha azoktól valami más, nagyobb jó kívánása felé, még ha gyakran nem is tudja, miben áll az. Azok, akiket a szerencse legjobban kegyel, akik bővében vannak egészségnek, megbecsülésnek, gazdagságnak, nem mentesebbek ettől a vágytól, mint a többiek; ellenkezőleg, meg vagyok győződve, hogy éppen ők vágnak legbuzgóbban egy másik, egy felsőbb jó után, mely hatalmasabb, mint amit bármelyikük is birtokol. Márpedig ez a legfőbb, a természetes ész által, a hit világossága nélkül szemlélt jó nem más mint az igazság ismerete az első okai által, vagyis a bölcsesség, melynek tanulmányozása a filozófia. És mivel mindezek a dolgok teljességgel igazak, nem lenne nehéz meggyőződni róluk, ha jól lennének levezetve.

De tapasztalatunk ellentmond ennek, mert azt mutatja, hogy azok, akik hivatásuk szerint filozófusok, gyakran kevésbé bölcsesek és kevésbé értelmesek, mint

mások, akik sohasem foglalkoztak ezzel a tanulmánnyal. Itt röviden elmagyaráznám, miből áll az egész mostani tudomány, és melyek a bölcsesség eddig elért fokai. Az első azokat a fogalmakat foglalja magában, melyek önmaguktól oly világosak, hogy elmélkedés [meditation] nélkül megszerezhetők. A második felöleli mindazt, amit az érzéki tapasztalat tesz ismertté. A harmadik az, amire más emberek beszélgetése tanít bennünket. Amihez hozzá lehet csatolni negyedikként az olvasást, - nem az összes könyvét, hanem különösen azokat, melyeket olyan személyek írtak, akik jó útmutatásokat tudnak nekünk adni, - mivel ez is egyfajta beszélgetés, melyet a szerzőkkel folytatunk. Nekem úgy tűnik, hogy az egész bölcsességet e négy módon szoktuk megszerezni, mivel egyáltalán nem sorolom ide az isteni kinyilatkoztatást, mert az nem fokokon keresztül vezet bennünket, hanem egy csapásra emel fel egy csalhatatlan hithez [creance]. Márpedig minden korban voltak nagy emberek, akik igyekeztek megtalálni a bölcsesség eléréséhez egy ötödik fokot, mely összehasonlíthatatlanul magasabb és biztosabb mint a másik négy: ez pedig az első okok és az igazi alapelvek kutatása, melyekből levezethetjük az igazságát [raison] mindannak, amit tudhatunk; és tulajdonképpen ők azok, akik filozófusokként munkálkodtak. Mégis, nem tudok arról, hogy ez ideig lett volna köztük egy is, akinek ez sikerült volna. Az elsők és a főbbek - akiknek írásai ránk maradtak - Platón és Arisztotelész, akik közt nincs más különbség, csak az hogy az előbbi - mesterének, Szókratésznek nyomdokain haladva - töredelmesen bevallja, hogy még semmi bizonyosat sem tudott találni, és megelégedett azon dolgok leírásával, melyek számára valószínűeknek tűntek, kitalálván e célból néhány alapelvet, melyekkel más dolgokat igyekezett igazolni. Hozzá képest Arisztotelész kevésbé volt őszinte, s bár húsz éven át volt a tanítványa és egyáltalán nem voltak más alapelvei mint neki, de teljesen megváltoztatta előadásuk módját és mint igazakat s biztosakat vezette elő azokat, noha egyáltalán nem valószínű, hogy valaha is olyannak látta. Márpedig ez a két ember sok tudással és bölcsességgel rendelkezett, melyre az előző négy módon tettek szert, és ami nagy tekintélyt adott nekik úgy, hogy akik utánuk jöttek, inkább arra ügyeltek, hogy az ő véleményeiket kövessék, mintsem hogy valami jobbat keressenek. Tanítványaik között leginkább arról folyt a vita, hogy a tudást illetően vajon minden dolgot kétségbe kell-e vonni, vagy van közöttük néhány, amely bizonyos. Egyik is, másik is szélsőséges tévedésekhez vezetett: mivel némelyek azok közül, akik kitartottak a kételkedés mellett, kiterjesztették azt még az élet cselekvéseire is, úgy, hogy mellőzték az okosság használatát önmaguk vezetésében; míg azok, akik megtartották a bizonyosságot, feltételezván, hogy annak az érzékektől kell függenie, teljesen megbíztak azokban egészen odáig, hogy Epikurosz, amint mondják, azt merte állítani, az asztronómusok minden érvelésével szemben, hogy a Nap nem nagyobb, mint amekkorának látszik. A fogyatékoság, melyet észrevehetünk e viták legnagyobb részében abban áll, hogy az igazság a két fenntartott vélemény közt közepesen lévén, mindkettő annál jobban eltávolodik tőle, minél erősebb az egymásnak való ellentmondás szeretete. De azok tévedésének, akik túlságosan a kételkedés oldalára hajlottak, sokáig nem volt folytatása, míg a másikat egy kicsit kiigazították,

amennyiben elismerték, hogy az értekek sok esetben megcsalnak bennünket. Mégis, egyáltalán nem tudok arról, hogy ezt teljesen elvetették volna, belátván hogy a bizonyosság nem az értekekben van, hanem csak az értelemben [l'entendement], ha az evidens észleletekkel rendelkeznek. Amíg csak olyan ismeretekkel bírunk, melyek a bölcsesség első négy foka által szerezhetők, nem kell kétségbe vonni a dolgokat, melyek igazaknak tűnnek abban, ami az élet vezetésére vonatkozik, de nem is kell olyan bizonyosaknak tartanunk ezeket, hogy meg ne változtathatnánk a véleményünket, ha valamely érv evidenciája erre készítené. Ezen igazság ismeretének hiányában - vagy ha voltak, akik ismerték, alkalmazása hiányában - az utóbbi századok azon embereinek többsége, akik filozófusok akartak lenni, vakon követte Arisztotelészt úgy, hogy különböző véleményeket tulajdonítva neki gyakran annyira elferdítették írásai értelmét, hogy ő sem ismerné fel a sajátjait, ha visszatérne ebbe a világba. Azok is, akik nem követték őt (több kitűnő elme volt közöttük), fiatal korukban telve voltak az ő nézeteivel (ezek lévén az egyedüliek, melyeket az iskolákban tanítottak), ami annyira befolyásolta őket, hogy nem juthattak el az igazi alapelvek ismeretéhez. Jóllehet mégis becsülöm őket, és hogy újra átvizsgálásukkor ne kerüljek szégyenbe, egy bizonyítékát is adhatom kijelentésemnek, melyet nem hiszem, hogy közülük bárki is tagadna, ez pedig az, hogy mindannyian valami olyasmit tételeznek fel alapelveként, amit nem ismernek tökéletesen. Például, egyről sem tudok, aki ne tételezné a nehézséget a földi testekben; s bár a tapasztalat nagyon világosan mutatja nekünk, hogy azok a testek, melyeket nehezeknek nevezünk, a föld középpontja felé esnek, de ezáltal még egyáltalán nem ismerjük, hogy milyen a természete annak, amit nehézségnek neveznek, azaz az oknak vagy az alapelveknek, ami arra készíti azokat, hogy így essenek, és máshonnan kell ezt megtudnunk. Ugyanez mondható az úrról és az atomokról, a melegről és a hidegről, a szárazságról és a nedvességről, a sóról, a kénről, a higanyról és minden hasonló dologról, melyeket egyesek az alapelveik szerint tételeznek. Márpedig az összes következtetés, amelyet egy nem evidens alapelvekből vezetnek le, szintén nem lehet evidens, még ha evidens módon vezették is le ezeket: ebből kifolyólag az összes olyan érvelés, mely ilyen alapelvekre támaszkodott, semmiféle dolog biztos ismeretét sem adhatta nekik, következésképp egy lépéssel sem juttathatta őket előbbre a bölcsesség kutatásában. S ha találtak is valami igazat, az csak a fönt levezetett négy mód valamelyikén történt. De semmit sem akarok elvenni a megbecsülésből, melyre bármelyikük igényt tarthat, csak azt kell elmondanom azok vígasztalására, akik egyáltalán nem tanultak, hogy ugyanúgy, ahogy ha elindulván hátra fordítunk annak a helynek, ahová el akarunk jutni, annál inkább eltávolodunk attól, minél hosszabb ideig és minél gyorsabban haladunk, s mégha ezután vissza is fordítanak minket a helyes útra, már nem érhetünk olyan hamar vissza, mintha egyáltalán el sem indultunk volna; ugyanígy, ha rossz alapelveink vannak és továbbalakítjuk azokat s nagy gonddal azon vagyunk, hogy különböző következtetéseket vonjunk le belőlük, azt gondolván, hogy ez a helyes filozofálás, szintén egyre inkább eltávolodunk az igazság és a bölcsesség megismerésétől. Ebből

arra kell következtetni, hogy azok a legalkalmasabbak az igazi filozófia megtanulására, akik a legkevesebbet tanultak mindarról, amit idáig filozófiának neveztek.

Miután rendre elmagyaráztam ezeket a dolgokat, szerettem volna felsorakoztatni az annak bizonyítására szolgáló érveket, hogy az igazi alapelvek - melyek által eljuthatunk ezen legmagasabb fokához a bölcsességnek, ami a legfőbb jó az emberi életben - azok, melyeket ebben a könyvben leírtam. Mindössze két érv elégséges ehhez, az első, hogy ezek az alapelvek nagyon világosak és a második, hogy az összes többi dolog levezethető belőlük, mivel csak ezt a két feltételt követeljük meg tőlük. Márpedig könnyen bizonyítom, hogy nagyon világosak: először is a mód által, ahogy megtalálom ezeket, ti. elvetvén mindazt, ami esetén a legkisebb alkalmat is találok a kételkedésre; mivel bizonyos, hogy azok a dolgok, amelyeket - ha gondosan megfigyeltem - ily módon nem vehettem el, a legevidensebbek és a legvilágosabbak, melyeket az emberi elme egyáltalán megismerhet. Így megfigyelve, hogy az, aki mindenben kételkedni akar, mégsem kételkedhet abban, hogy ő - miközben kételkedik - van, és hogy aki így érvel - nem kételkedhetvén önmagában és ugyanakkor kételkedvén minden egyébben - nem az, amit testnek mondunk, hanem az, amit a lelkünknek vagy a gondolkodásunknak hívunk, fennállását vagy létezését ebből az első alapelvnek számító gondolatból veszem, amelyből nagyon világosan vezetem le a következőket: van egy Isten, aki létrehozója mindannak, ami a világon van, és aki forrása lévén minden igazságnak nem olyan természetűnek teremtette értelmünket, hogy tévedhessen az azon dolgokról alkotott ítéleteiben, melyekről nagyon világos és nagyon határozott észrehevésünk van. Ez az összes alapelv, melyet az anyagtalan vagy metafizikai dolgokat illetően használok, amelyekből nagyon világosan vezetem le a testi vagy fizikai dolgok alapelveit, ti. hogy vannak hosszúságban, szélességben és mélységben kiterjedt testek, melyek különböző alakúak és különféleképpen mozognak. Íme összességében mindazok az alapelvek, melyekből a többi dolog igazságát dedukálom. A másik érv, ami az alapelvek világosságát bizonyítja az, hogy ezeket minden időben ismerte és egyaránt igaznak és kétségbevonhatatlannak fogta fel minden ember, egyedül Isten létezését kivéve, melyet némelyek kétségbe vontak, mert ők túl sokat tulajdonítottak az érzékek észrevéseinek és mert Isten nem látható és nem is érinthető. De bár mindezek az igazságok, melyeket alapelveimbe foglaltam, ismertek voltak minden időben mindenki által, úgy tudom, mégsem akadt senki, aki ezeket a filozófia alapelveinek ismerte volna el, azaz olyanoknak, amelyekből a világon levő összes többi dolog ismerete levezethető: ezért itt csak azt kell bizonyítanom, hogy ezek ilyenek. Nekem úgy tűnik, hogy ez nem tehető meg jobban, mint a gyakorlatban mutatva be, azaz felkérve az Olvasókat e könyv elolvasására. Bár ott nem fejtettem ki mindent és ez lehetetlen is, azt gondolom annyira elmagyaráztam mindazokat, amelyeket alkalmam volt kifejteni, hogy azoknak, akik figyelmesen olvassák ezeket, lesz alkalmuk meggyőződni arról, hogy nincs szükség az általam adottakon kívül más alapelvek keresésére ahhoz, hogy elérjük az összes legmagasabb ismeretet, amelyekre az emberi elme képes. Lényegében ha - miután elolvasták írásaimat - veszik a fáradságot megvizsgálni, hány különböző kérdés van ott megmagyarázva és mások

írásait is áttekintve látni fogják, milyen kevés valószínű érvet adhattak, hogy az enyéimtől eltérő alapelvek segítségével magyarázzák ugyanazokat a kérdéseket. És azért, hogy könnyebben vállalkozzanak erre, elmondhattam volna, hogy azoknak, akik telve vannak az én nézeteimmel, sokkal kevesebb fáradtságába kerül mások írásainak megértése és igazi értékük felismerése, mint akik nincsenek birtokában ezeknek, teljesen ellentétesen azzal, amit korábban azokról mondtam, akik a régi filozófiával kezdték, hogy minél többet gyakorolták azt, rendszerint annál kevésbé alkalmasak az igazi filozófia helyes megtanulására.

Hozzátettem volna még néhány szóban ennek a könyvnek az olvasásmódjára vonatkozó véleményemet: azt szeretném, hogy először úgy fussák át a teljes egészet mint egy regényt, anélkül, hogy figyelmüket nagyon megerőltetnék, hogy megállnának a benne található nehézségeknél, csak azért, hogy nagy vonalakban tudják, melyek az általam kifejtett tárgyak. Ezután, ha úgy találják, hogy megérdemli a vizsgálódást és érdeklődnek tárgyam forrása iránt, elolvashatják azt másodszor, hogy észrevegyék érveim sorozatát; de nem kell újból visszariadniuk, ha nem tudják azt mindenütt eléggé megismerni vagy ha nem teljesen értik meg az érveimet; csak meg kell jelölni egy tollvonással azokat a helyeket, ahol nehézségbe fognak ütközni és megszakítás nélkül folytatni az olvasást a végéig; aztán ha harmadszorra előveszik a könyvet, merem remélni, hogy a korábban megjelölt nehézségek nagy részére meg fogják találni a megoldást; és ha még mindig marad benne néhány, újraolvastván végül megoldást találnak rájuk.

Megvizsgálván többek szellemének természetét, észrevettem, hogy szinte egyáltalán nincs köztük sem annyira durva, sem annyira lomha, hogy emiatt ne lennének képesek behatolni a helyes véleményekbe és elsajátítani az összes magasabb tudományt, ha kellően voltak vezetve. És ez is ésszerűen bizonyítható: mivel az alapelvek világosak és csak nagyon evidens következtetések által kell belőlük levezetni bármit is, az elme mindig elegendő, hogy megértse a tőlük függő dolgokat. De túl az előítéletek akadályán, amelytől senki sem mentes teljesen, jöhetnek ezek éppen azoknak ártottak leginkább, akik a legtöbbet tanulmányozták az áltudományokat, szinte mindig megtörténik, hogy azok, akik közepes elmével bírnak, elhanyagolják a tanulmányozást, mert nem gondolják, hogy képesek rá és mások, akik buzgóbbak, túlságosan sietnek: innen ered, hogy ők gyakran elismernek olyan alapelveket, amelyek nem evidensek és bizonytalan következtetéseket vonnak le belőlük. Ezért szeretném biztosítani azokat, akik nem bíznak saját erőikben, hogy egyetlen dolog sincs írásaimban, melyet ne érthetnének meg teljesen, ha veszik a fáradságot megvizsgálni azokat; mindamelllett figyelmeztetem a többieket, hogy még a legkiválóbb elméknek is sok időre és figyelemre lesz szükségük, hogy észrevegyék mindazt, amit én itt áttekinteni igyekeztem.

A következőkben, hogy jól megértsék, mi volt a céлом ezek közreadásával, szeretném elmagyarázni azt a sorrendet, amelyet - nekem így tűnik - be kell tartanunk a tanuláskor. Először is, az olyan embernek, aki még csak közönséges és nem-teljes ismerettel bír, melyeket a fentiekben elmagyarázott négy módon szerezhetett,

mindenekelőtt egy erkölccstan [morale] kialakítására kell törekednie, mely elégséges ahhoz, hogy élete cselekedeteit szabályozza, mert ez nem tűr halasztást és mert nekünk leginkább arra kell törekednünk, hogy helyesen éljünk. Ezután logikát is kell tanulnia, nem az iskoláét, mivel az őszintén szólva csak dialektika, mely megtanít annak eszközeire, hogy másokkal olyan dolgokat értesünk meg, amelyeket tudunk vagy arra, hogy megítélés nélkül beszéljünk olyanokról, amelyeket nem tudunk, ezáltal inkább rombolja a józan ész, semmint fejlesztené; - hanem azt, amelyik megtanítja helyesen vezetni értelmét, hogy még nem ismert igazságokat fedezzen fel; s mivel ez a logika erősen függ a használatától, ezért jó, ha hosszú ideig gyakorolja magát olyan könnyű és egyszerű kérdéseket érintő szabályok alkalmazásában, mint a matematika szabályai. Aztán, ha szert tett némi gyakorlatra ezen kérdések igazságainak megtalálásában, el kell kezdenie komolyan foglalkozni az igazi filozófiával, aminek első része a metafizika, mely a megismerés alapelveit foglalja magában. Ezek között van Isten főbb attributumainak, lelkeink anyagtalanságának és a bennünk levő összes világos és egyszerű fogalomnak a magyarázata. A második a fizika, amelyben, miután megtaláltuk az anyagi dolgok igaz alapelveit, általánosan megvizsgáljuk, hogyan tevődik össze az egész világegyetem, majd különösen hogy milyen a természete ennek a Földnek és mindazon anyagoknak, melyek rendszerint körülötte találhatók, mint a levegőé, a vízé, a tűzé, a mágnesé és a többi ásványoké. Ezt követően különösen szükséges megvizsgálni a növények, az állatok és főként az ember természetét, azért hogy azután képes legyen más, számára hasznos tudományokat kitalálni. Így az egész filozófia olyan, mint egy fa, amelynek a gyökere a metafizika, törzse a fizika és ágai, melyek a törzsből nyúlnak ki, az összes többi tudományok. Ezek három fontosabbra vezethetők vissza, ti. orvostudományra, mechanikára és erkölccstanra, amin a legmagasabb és legtökéletesebb erkölccstant értem, amely előfeltételezvé a többi tudományok teljes ismeretét, a bölcsesség legutolsó foka.

Mivel nem a gyökerekről és nem is a fa törzséről szedjük a gyümölcsöket, hanem csakis az ágai végéről, így a filozófia fő haszna is azon részeitől függ, melyeket csak utoljára tanulhatunk meg. S bár én szinte egyiküket sem ismerem, a köz szolgálatára törekvő buzgalmam az oka annak, hogy tíz vagy tizenkét évvel ezelőtt kiadattam néhány esszét olyan dolgokról, amelyeket, azt hiszem, megismertem. Ezen esszék első része egy *Az értelem helyes vezetésére és a tudományokban levő igazság keresésére szolgáló módszert érintő értekezés* volt, ahol röviden leírtam a logika és egy nem-tökéletes erkölccstan szabályait, melyet ideiglenesen követhetünk, amíg nem találunk jobbat. A további részekben három tanulmány [traité] volt található: egyik a *Dioptriká*-ról, másik a *Léggöri jelenségek*-ről [Meteores] és az utolsó a *Geometriá*-ról. A *Dioptriká*-ban azt akartam bemutatni, hogy elég messzire juthattunk a filozófiában ahhoz hogy eszközei által olyan mesterségeket ismerhessünk meg, melyek az élet számára hasznosak, mert a távcső feltalálása, amit ott elmagyaráztam, egyike a sohasem keresett legnehezebbeknek. A *Léggöri jelenségek*-kel az volt a célom, hogy felismerjék a különbséget, mely az általam művelt filozófia és aközött van, melyet azokban az iskolákban tanítanak, ahol ugyanezeket a tárgyakat szokták fejtegetni.

Végül a *Geometriá*-ban be akartam mutatni, hogy találtam néhány, ezelőtt ismeretlen dolgot, ezzel is megerősítve azt a hitet, hogy felfedezhetünk még benne továbbiakat is, hogy ezáltal ösztönözzek minden embert az igazság kutatására. Azóta, előre látva azt a nehézséget, amit a metafizika megértése többeknek okozna, igyekeztem megmagyarázni a főbb pontokat az *Elmélkedések* [Meditations] c. könyvben, mely nem túl hosszú, de amelynek terjedelme jócskán megnövekedett és tárgya sokkal világosabbá vált azon ellenvetések által, melyeket néhány tudós személy küldött meg nekem a saját területével kapcsolatban, és az ezekre adott felelteim által. Végül, amikor úgy találtam, hogy e megelőző tanulmányok eléggé előkészítették az Olvasók elméjét *A filozófia alapelvei*-nek befogadásához, azt is közzétettem. A könyvet négy részre osztottam; az első a megismerés alapelveit tartalmazza, ez az, amit első filozófiának vagy metafizikának lehet nevezni: ezért, hogy ezt jól megértsék ajánlatos előbb elolvasni az ugyanerről a tárgyról írt *Elmélkedéseket*. A másik három rész magában foglalja mindazt, ami legáltalánosabban a fizikához tartozik, ti. a természet első törvényeinek vagy alapelveinek magyarázatát, és azt a módot, ahogyan az Égbolt, az Állócsillagok, a Bolygók, az Üstökösök és általában az egész világegyetem összetevődik; aztán különösen ennek a földnek, a levegőnek, a víznek, a tűznek, a mágnesnek a természetét, - ezek azok a testek, melyek körülötte rendszerint mindenütt megtalálhatók, - és mindazon minőségeket, melyeket ezeken a testeken észreveszünk, ilyenek a fény, a hő, a nehézség és hasonlók; így kezdeném a teljes filozófia rend szerinti magyarázatát, anélkül, hogy egyetlen dolgot is kihagynék, melynek meg kell előznie ez utóbbiakat, melyekről írtam. De ahhoz, hogy megvalósítsam szándékomat, ugyanígy el kellene magyaráznom bármely más, a földön előforduló, különösebb dolog természetét is, ti. az ásványokét, a növényekét, az állatokét és főként az emberét, végül szabatosan kifejtteni az orvostudományt, az erkölcsant és a mechanikát. Ezt kellene tennem ahhoz, hogy a filozófia teljes egészének egy corpusát nyújthassam az embereknek; és még nem érzem magam olyan öregnek, nem kételkedek annyira az erőmben, s nem vagyok oly távol a hátralévő megismerésétől, hogy ne mernék vállalkozni e szándékom megvalósítására, ha minden feltétel adott lenne az összes kísérlet elvégzéséhez, melyekre következtetéseim alátámasztásához és igazolásához szükségem volna. De látván, hogy ehhez olyan nagy kiadások szükségesek, melyekre a hozzám hasonló magánembernek nem telik, ha nem kap segítséget a közönségtől, és nem látván be, hogy erre a segítségre kellene várnom, azt hiszem, be kell érnem az egyéni útmutatásaim szerinti tanulással és azzal, hogy az utókor meg fogja nekem bocsátani, ha ezentúl elmulasztom, hogy őrte munkálkodjak.

Mégis, hogy láthatóvá váljon, miből is gondolom, hogy a szolgálatára voltam, elmondom, melyek azok az eredmények, amik - szerintem - alapelveimből származhatnak. Az első: a jónéhány, korábban nem ismert igazság megtalálásából fakadó meglepedettség; mert bár az igazság gyakran nem érinti meg annyira képzeletünket, mint a hamisságok és a színlelések, mert az kevésbé csodálatosnak és egyszerűbbnek tűnik, mégis az a meglepedettség, amit ad, mindig tartósabb és szilárdabb. A második eredmény az, hogy ezen alapelveket tanulmányozván

fokozatosan hozzászokunk, hogy jobban ítéljük mindazon dolgokról, amelyekkel találkozunk, és így bölcsőbbek legyünk; ennyiben hatásuk teljesen ellentétes a közönséges filozófiáéval; mivel könnyen észrevehetjük azokon, akiket tudálékosoknak neveznek, hogy általa kevésbé értelmesek lettek, mint akkor lennének, ha sosem tanulták volna azt. A harmadik az, hogy az alapelvekbe foglalt igazságok - lévén nagyon világosak és nagyon bizonyosak - megszüntetik a viták tárgyát és így hajlamossá teszik az embereket a szelídségre és az egyetértésre, ellentétben az iskola vitáival, melyek érzéketlenné teszik azokat, akik kötekedőbben és konokabban gyakorolják azt; talán éppen ezek az elsődleges okai a világunkat kínzó eretnokségeknek és véleménykülönbségeknek. Ezen alapelvek utolsó és legfőbb eredménye, hogy továbbalakítva ezeket felfedezhetünk majd néhány igazságot, melyeket még egyáltalán nem magyaráztam meg. Így fokozatosan egyikről a másikra haladva idővel megszerezhetjük az egész filozófia tökéletes ismeretét és felemelkedhetünk a bölcsesség legfelső fokára. Amint az az összes mesterségben látható, hogy bár kezdetben nehézkesek és tökéletlenek voltak, mégis, fokozatosan tökéletesednek az alkalmazás által, mert tartalmaztak valami igazat és olyat, amelynek a tapasztalat megmutatja az eredményét. Ugyanígy ha igaz alapelvekkel rendelkezünk a filozófiában, ezeket követvén feltétlenül találunk néha más igazságokat. Nem is lehet jobban bizonyítani Arisztotelész alapelveinek hamisságát, mint kijelentve, hogy sok évszázad óta, mikortól azokat követjük, semmilyen fejlődést sem tudunk elérni általuk.

Jól tudom, hogy vannak olyan emberek, akik annyira sietnek és oly kevésé körültekintőek abban, amit csinálnak, hogy ilyen szilárd alapok birtokában sem tudnának semmi bizonyosat felépíteni. S mert rendszerint ők azok, akik a legserényebbek a könyvek gyártásában, rövid idő alatt tönkretelhetnék mindazt, amit létrehozottam és bevezetnék a bizonytalanságot és a kételkedést a filozofálás általam kialakított formájába, ahonnan én nagy gonddal kiűzni igyekeztem ezeket, ha ugyanúgy megértenék az ő írásaikat, mint az enyémeiket vagy az én nézeteimmel teli írásokat. Nemrég tapasztaltam ezt olyasvalakivel² kapcsolatban, akiről leginkább hitték, hogy engem akar követni, és én is azt írtam róla egy helyütt, hogy "annyira bizonyos vagyok az ő szellemében, hogy nem tudnám elhinni, hogy egyetlen olyan véleménye is volna, amit ne akarnék a sajátomnak vallani", mivel ő az elmúlt évben kiadott egy *Fundamenta Physicae* c. könyvet, amelyben - bár úgy látszott, hogy a fizikát és az orvostudományt illetően semmi olyat nem mondott, amit ne az én írásaimból vett volna; mind a publikáltakból, mind egy másik, még befejezetlen, az állatok természetét érintő írásból, mely a kezeibe jutott, - mégis, mert rosszul másolt és megváltoztatta a rendet, és tagadott néhány metafizikai igazságot, melyre a fizika egészének támaszkodnia kell, kénytelen vagyok teljesen megtagadni őt, és e helyt kérni az Olvasókat, hogy soha semmilyen véleményt ne tulajdonítsanak nekem, ha azt nem

2 Az utalás Regiusra (Henry de Roy), az utrechti egyetem botanika és elméleti orvostudomány tanárára vonatkozik, aki korábban Descartes tanainak híve és terjesztője volt. Később eltávolodott Descartes bizonyos állásfoglalásaitól, különösen az emberi test és lélek viszonyát illetően.

találják meg kifejezetten az én írásaimban, és egyet se fogadjanak el azok közül igaznak, sem az én írásaimból, se egyébből, ha nem az igazi alapelvekből nagyon világosan levezetettnek látják azt.

Jól tudom, hogy több évszázad is eltelhet, addig amíg ezen alapelvekből az összes igazságot levezetik, mely levezethető belőlük, mert azon igazságok többsége, melyek felfedezendők maradnak, néhány különleges kísérlettől függ, melyek sohasem fordulnak elő véletlenül, de az igazán hozzáértő embereknek gonddal és nagy ráfordítással kell keresniük azokat; és mert ritkán fordul elő, hogy azok, akik hivatottak arra, hogy helyesen alkalmazzák ezeket, azoknak módjuk is legyen ezt megtenni; és azért is, mert a legjobbak többsége olyan rossz véleménnyel van az egész filozófiáról - amiért a hibák, melyeket észrevettek benne, mindezidáig fennmaradtak -, hogy nem is foglalkozhatnak azzal, hogy egy jobbat keressenek. De ha végül az a különbség, melyet meg fognak látni ezen alapelvek és mások összes alapelvei között, és azon igazságok hosszú sora, melyek belőlük vezethetők le, felismertetik velük, milyen fontos ezen igazságok kutatásának folytatása, és a bölcsesség mely fokához, az élet mely tökéletességéhez, milyen boldogsághoz vezethetnek, merem remélni, hogy nem lesz olyan ember, aki ne igyekezne alkalmazni egy ilyen hasznos tanulmányt vagy legalábbis ne pártfogolná és ne akarná minden eszközzel segíteni azokat, akik alkalmazzák azok eredményeit. Kívánom, hogy utódaink sikeresek legyenek ebben, etc.³

Fordította: Gulkai Márta

3 A fordítás az Oeuvres de Descartes publiées par Ch.Adam et P.Tannery Paris 1982. IX./2 pp.1-20. alapján készült.